

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Gustav Åman

Tillämpningen av principalansvaret

Examensarbete
20 poäng

Handledare: Christian Dahlman

Skadeståndsrätt

HT 2003

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRKORTNINGAR	2
1 INLEDNING	3
1.1 Bakgrund	3
1.2 Syfte och avgränsningar	3
1.3 Metod och material	4
1.4 Disposition	4
2 PRINCIPALANSVAR	5
2.1 Anledning till införandet av principalansvar	5
2.2 Principalen	6
2.2.1 Praxis	6
2.2.1.1 NJA 1979 s. 773	6
2.2.1.2 NJA 1992 s. 21	7
3 FÖR VEM SVARAR PRINCIPALEN	9
3.1 3:1 SkL	9
3.1.1 Självständiga medhjälpare	9
3.1.2 Praxis	10
3.1.2.1 NJA 1941 s. 560	10
3.1.2.2 NJA 1943 s. 356	10
3.1.2.3 NJA 1965 s. 124	11
3.1.3 Non- Delegable duty	12
3.1.4 Skada vållad i tjänsten	12
4 6:5 SKL PERSONER LIKSTÄLLDA MED ARBETSTAGARE	14
4.1 6:5 SkL	14
4.2 Praxis	14
4.2.1 NJA 1981 s. 929	14
4.3 Övriga som omfattas	17
5 ARBETSTAGARES SKADESTÅNDSANSVAR	18
5.1 Allmänt om arbetstagarens skadeståndsansvar	18

5.2	Tillämpning av 4:1 SkL	18
5.2.1	Arbetstagaren krävs av arbetsgivaren	19
5.2.1.1	Arbetstagares regressansvar mot arbetsgivare.	19
5.2.1.2	Arbetstagarens direkta skadeståndsansvar mot arbetsgivaren	21
5.3	Praxis	22
5.3.1	NJA 1981 s. 302 1	22
5.3.2	AD 2002 nr 1	22
6	ANALYS	24
6.1	De tre hänsynstagandena	24
6.1.1	Det ekonomiska hänsynstagandet	24
6.1.2	Det sociala hänsynstagandet	26
6.1.3	Avtalsfrihet och förtroende	26
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	28
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	29

Sammanfattning

Det svenska principalansvaret fick sin nuvarande utformning då Skadeståndslagen infördes år 1972. Reglerna (SkL 3:1, 4:1 och 6:5) om principalansvar var en följd av den utveckling som skett både i Sverige och i andra länder. Denna rättsutveckling gick ut på att betrakta arbetsgivaren och arbetstagaren som en enhet och inte som skilda åt vilket man tidigare gjort. I och med denna ändring var det möjligt att göra arbetsgivaren ansvarig för i stort sett alla skador som arbetstagaren vållade oavsett vilken befattning denne haft i verksamheten. Tidigare var det i princip bara arbetstagare inom drifts- eller arbetsledningen som arbetsgivaren svarade för. Ansvar för underordnade arbetstagare ansågs endast vara tillämplig vid kontraktsförhållande och kontraktsliknande förhållanden.

I förevarande arbete utreds hur långt principalansvarets regler sträcker sig och vidare visas också vilka som omfattas av det. Principalansvaret sträcker sig tämligen långt och kan komma att innefatta personer som inte ens formellt ingår i någons verksamhet. Detta för att utomstående till så stor del som möjligt skall få ersättning vid skada. Reglerna runt principalansvaret tar också stor hänsyn till rättsekonomi då arbetsgivarens ansvar i mångt och mycket motiveras med att det är i dennes verksamhet som skadorna uppkommer och de skall därför internaliseras i den. Vidare konstateras också att arbetsgivaren har möjlighet att teckna ansvarsförsäkringar, något som arbetstagare har mindre möjlighet till. Det förekommer ändå tillfällen då arbetstagare blir skadeståndsskyldiga för sitt eget vållande, SkL 4:1, men i realiteten krävs det mycket för att dessa regler skall tillämpas fullt ut.

Analysen av det svenska principalansvaret mynnar ut i att för att förstå och kunna tillämpa reglerna runt principalansvaret skall tre hänsynstaganden beaktas. Jag har valt att benämna dessa som tre hänsynstaganden; det ekonomiska hänsynstagandet, det sociala hänsynstagandet och hänsynstagandet för avtalsfrihet och förtroende. Analysen visar även hur dessa tre samverkar med varandra. Det ekonomiska och det sociala hänsynstagandet är följer av grundsynen och moralen inom samhällsordningen medan avtals och förtroende hänsynstagandet är följer av rättsutvecklingen på området. Det ekonomiska och det sociala hänsynstagandet måste dock anses vara av högre dignitet vad gäller principerna bakom principalansvaret medan avtals och förtroendehänsynstagandet mer har rollen som komplement till de två ovannämnda.

Förkortningar

AD	Arbetsdomstolen
HD	Högsta Domstolen
HovR	Hovrätten
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv avd. 1.
NJA II	Nytt Juridiskt Arkiv avd. II
Prop.	Proposition
SkL	Skadeståndslagen (1972:207)
SOU	Statens Offentliga Utredningar
TR	Tingsrätten

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Principalansvar blir aktuellt i lång rad av skadeståndsfall. Reglerna kom till i början av 1970-talet då skadeståndslagen tillkom. Före skadeståndslagens införande fanns det inga klara regler på området men dock en gällande rättsgrundsats. Vid införandet av principalansvaret ansågs reglerna inte överensstämma med synsättet mellan arbetstagare och arbetsgivare. Det ansågs inte vara korrekt att arbetsgivaren skulle bli ansvarig för i stort sett alla skador som arbetstagarna vållade. Detta berodde till stor del på att man på den tiden inte beaktade arbetsgivare och arbetstagare som en enhet utan som skilda från varandra. Vid denna tid fanns det en gällande rättsgrundsats innebärande att arbetsgivaren ansvarade för arbetstagarens vållande om den vållande tillhörde drifts- eller arbetsledningen. Ansvar för andra underordnade arbetstagare ansågs endast vara tillämpligt vid kontraktsförhållande eller kontraktsliknande förhållanden samt när den vållande hade en från risksynpunkt särskilt ansvarsfull befattning. Med införandet av reglerna om principalansvar, SkL 3:1, ändrades denna syn och arbetsgivare och arbetstagare skulle betraktas som en enhet. Den svenska rättsutvecklingen inom området var en anpassning till den utveckling som redan skett på olika håll i Europa. På detta sätt kunde man ställa arbetsgivaren till svars för nästan alla skador som uppkommit runt dennes verksamhet. På så sätt kommer alla kostnader, till följd av skador vållade av arbetstagare, som uppstår runt en verksamhet att internaliseras i denna vilket är att ses som önskvärt ur ett rättsekonomiskt perspektiv.

Vidare ger denna konstruktion också större säkerhet för drabbade parter att få ut sin ersättning. Det måste anses vara två grundläggande värderingar som gjort att principalansvaret fått den utformning som det fått, nämligen att säkra skadelidandes ersättning och att den ekonomiska kostnaden för att säkra skadelidandes ersättning hamnar på rätt ansvarssubjekt. Med dagens svenska principalansvars regler sker detta.

1.2 Syfte och avgränsningar

Det övergripande syftet med denna uppsats är att presentera och problematisera den rättsliga regleringen kring principalansvaret. Reglerna verkar vid första anblicken vara klara och enkla, men vid en djupare genomgång visar sig alla reglerna kunna tolkas på flera sätt och ha vidare tillämpningsområde.

Mitt arbete är uppdelat i en faktadel och en analysdel. I faktadelen tar jag upp hur långt de olika reglerna sträcker sig och vem som omfattas. Reglerna i SkL 3:1 och 4:1 har jag behandlat i helhet medan jag i SkL 6:5 endast

intresserat mig för den sista punkten. Den punkten berör personer som utför arbete under omständigheter som förekommer i anställningsförhållanden. De två första punkterna behandlar värnpliktiga och personer som vid skola eller anstalt utför arbete som till sin art liknar sådant arbete som vanligen utförs av arbetstagare. Dessa två punkter anser jag vara av mindre intresse och jag har istället valt att inrikta mitt arbete på ”vanliga” arbetstagare.

1.3 Metod och material

Jag har vid författandet av denna uppsats använt mig av sedvanlig juridisk metod där framför allt studier av förarbeten och offentliga utredningar haft en framträdande roll. De gällande reglerna kring principalansvaret har naturligtvis grundligt undersökts. Vidare har analyser av rättsfall utgjort en stor del av underlaget som slutligen mynnar ut i min analys. Skadeståndslagen, en kommentar, har varit av stor hjälp under författandet av denna uppsats och har fungerat som ett hjälpmedel vid vidare studier av Prop. 1972:5.

1.4 Disposition

Arbetet är disponerat på följande sätt.

I kapitel 2 görs inledningsvis en kort historisk tillbakablick rörande vad som gällde före införandet av principalansvaret. Här behandlas också anledningen till införandet av principalansvar. I detta stycke redogör jag vidare för vem som är att anse som principal.

I kapitel 3 behandlas SkL 3:1. Det är en utredning över vem det är principalen ansvarar för.

I kapitel 4 behandlar jag SkL 6:5 d.v.s. personer som är likställda med arbetstagare. I denna del gör jag en omfattande analys av rättsfallet NJA 1981 s. 929.

I kapitel 5 behandlar jag arbetstagares skadeståndsansvar. Där behandlas både arbetstagares regressansvar mot arbetsgivare och arbetstagarens direkta skadeståndsansvar mot arbetsgivaren. I detta kapitel förekommer även en rad analyser av rättsfall.

Arbetet avslutas med kapitel 6 som är min analys av det svenska principalansvaret. Det är en ingående analys av vad jag har valt att kalla för de tre hänsynstagandena, som jag anser skall tas i beaktande vid förståelsen och tillämpningen av principalansvaret. De är tre hänsynstagandena har jag valt att benämna som; det ekonomiska hänsynstagandet, det sociala hänsynstagandet och avtals och förtroende hänsynstagandet.

2 Principalansvar

I Sverige och andra rättsystem har det skett en utveckling mot att göra arbetsgivaren ansvarig för de skador som dess arbetstagare vållar oavsett om vårdslöshet kan styrkas hos honom själv eller hos hans organ om arbetsgivaren är en juridisk person. Detta ansvar kallas i Sverige för principalansvar. I Sverige fanns det före Skadeståndslagens införande inga lagregler som styrde principalansvarets utformning. Sedan länge har dock en allmän rättsgrundsats varit gällande, innebärande att arbetsgivaren ansvarar för arbetstagarens vållande om den vållande tillhörde drifts- eller arbetsledningen. Ansvar för underordnade arbetstagare ansågs tidigare endast vara tillämplig vid kontraktsförhållanden och kontraktsliknande förhållanden samt när den vållande haft en från risksynpunkt särskilt ansvarsfull befattning. Således infördes en generell princip om arbetsgivares ansvar för arbetstagare vållande genom 3:1 SkL 1972. Den svenska rättsutvecklingen var en anpassning till den allmänna europeiska utvecklingen på detta område.¹

2.1 Anledning till införandet av principalansvar

Principalansvarets grund har präglats av culparegelns tidigare dominans. Enligt denna regel blev en arbetstagare skadeståndsskyldig om han varit vållande. Det uppstod således problem att motivera att en arbetsgivare skulle bli skadeståndsskyldig trots att han ej varit vållande. Det har ansetts vara svårt att motivera detta synsätt enligt modern rättsuppfattning. Problemet har varit att motivera varför arbetsgivaren skall bli skadeståndsskyldig när det är arbetstagaren som primärt ska svara för sitt vållande. Man skall istället se arbetsgivaren och arbetstagaren som en enhet gentemot den som drabbats av skada. Då kan man se arbetsgivarens principalansvar som ett sätt att placera kostnaden för de skador som uppstår som en följd av oaktsamhet inom den av honom drivna verksamheten. Genom att ge den skadelidande rätt till ersättning för arbetstagares vållande har man erkänt att den skadelidande ej bör bära dessa kostnader ensam. Det har dock ansetts misslyckat att ålägga den vållande arbetstagaren dessa kostnader. Det är arbetsgivaren som driver den verksamhet med vilken skadorna är förknippade. Det är arbetsgivaren som bestämmer över organisationen och leder och fördelar arbetet. Han har vidare möjlighet att teckna ansvarsförsäkring för de skador som uppstår i driften. Ansvarsförsäkring medför att skadelidande får säkerhet för sina skador. Vidare blir premien för ansvarsförsäkringen en kostnad i verksamheten som kan fördelas över alla kunder genom prissättningen. Arbetstagaren har däremot enligt försäkringspraxis i de flesta länder, även Sverige, vanligen ingen möjlighet att teckna ansvarsförsäkring för de skador han vållar i

---

¹ Hellner, Jan, Johansson, Svante, Skadeståndsrätt, 6:e upplagan, Stockholm 2000, s 149ff. Se vidare Ulf, Nordensson, Lag och lagtillämpning en skadeståndsrättslig fallstudie, festskrift till Bertil Bengtson Stockholm, 1993, s. 383ff.

tjänsten. Man bör därför se arbetsgivarens principalansvar som ett medel för att på lämpligast sätt placera kostnaden för de person- och sakskador som uppstår vid hans verksamhet genom vållande av någon där sysselsatt. Det följer av att arbetstagarens egen skadeståndsskyldighet bör inskränkas så att kostnaden stannar på arbetsgivaren. Tidigare var principen att arbetsgivare som blev skadeståndsskyldig på grund av principalansvar hade full regressrätt mot den skadevällande arbetstagaren. Denna rätt tillämpades dock sällan. Det hände dock att arbetstagaren blev krävd på ett symboliskt belopp som en sanktion mot vållandet. Däremot kunde den skadelidande vända sig direkt mot arbetstagaren och hade skadelidande då framgång hade arbetstagaren ingen möjlighet att återfå något av arbetsgivaren. Med införandet av 4:1 SKL har denna möjlighet starkt inskränkts i förhållande till både arbetsgivare och skadelidande.²

2.2 Principalen

I de flesta fall är det arbetsgivaren som är principalen. Utgångspunkten i bedömningen angående vem som är arbetsgivare finns i arbetsrätten. Problem uppstår vid oklarhet angående vem som är arbetsgivare. Enligt motiven skall problemet avgöras genom att beakta vilken av arbetsgivarna som närmast utövar kontroll och arbetsledning över arbetstagaren.³ Det förekommer dock fall där arbetstagaren är inlemmad i ett annat företags organisation att han ur ett skadeståndsrättsligt synsätt att jämföras med företagets egen arbetskraft.⁴ HD har tagit ställning till hur bedömningen är vid uthyrning av personal till andra företag.

2.2.1 Praxis

2.2.1.1 NJA 1979 s. 773

En villaägare anlitar ett rörlägningsbolag. För att kunna utföra uppdraget har rörlägningsbolaget hyrt en grävmaskin med förare från ett annat bolag, nedan grävbolaget. Grävningen har utförts på ett sätt som medfört betydande skador på huset. Husets ägare kräver skadestånd både av rörbolaget och av grävbolaget. Vem har varit att ses som arbetsgivare för grävmaskinisten? Om grävmaskinisten gjort sig skyldig till försummelse, skall då grävbolaget anses vara försumligt när de inte ställt en tillräckligt kvalificerad grävmaskinist till rörbolagets förfogande?

HD: Vem är arbetsgivare? I förarbetena anges att har ”arbetstagaren rent faktiskt inlemmats i det andra företags verksamhet på ett sätt som gör att han utåt framstår som helt jämförbar med detta företags egna arbetare”⁵ skall

---

² Hellner, Johansson s 151ff.

³ Se Prop. 1972:5 s. 479 och SOU 1964:31 s. 74f.

⁴ Hellner, Johansson s 161.

⁵ Prop. 1972:5, s 479

rörbolaget vara att anses såsom arbetsgivare. Men i detta fall samt fall vid utlåning och uthyrning av mer tillfällig varaktighet går inte arbetsgivaransvaret över om inte uthyrningen eller utlåningen sker till ett företag som sysselsätter några egna arbetstagare inom området för utlåningen eller uthyrningen. Detta p.g.a. att arbetsgivaren lättare kan bära de ekonomiska skadorna och teckna ansvarsförsäkring och i verksamheten dra in premiekostnaden i kostnadskalkyler för att på det sättet låta kunderna betala premierna. Arbetsgivaren själv kan också övervaka verksamheten och vidta skadebyggande åtgärder som gör att skadorna hamnar på en miniminivå. I detta fall var grävmaskinisten relativt ung och oerfaren och kunde inte anses varit försumlig trots att han grävde mot vedertagna normer. Grävbolaget ansågs däremot försumligt då de lånat ut grävmaskinisten trots han okunskap.

Analys av NJA 1979 s. 773

Högsta domstolens dom i målet stämmer väl överens med förarbeten och doktrin. Däremot lämnar HD en teknisk fråga öppen för individuell bedömning inför framtiden. Hur länge är ”av mer tillfällig varaktighet”? Av de faktiska förhållandena i målet att döma skulle det inte vara mer än några dagar beroende på hur de faktiska omständigheterna vid grävningsarbetet ser ut.⁶ Hur långt ”av mer tillfällig varaktighet” kan sträcka sig ges det dock inget klart besked om. Rättsläget får därför anses vara oklart på den punkten.

2.2.1.2 NJA 1992 s. 21

Ett företag som drev en stenkrossningsanläggning hyrde in en erfaren svetsare från ett svetsningsföretag för reparationer av anläggningen. Svetsaren skulle få arbetsuppgifter fortlöpande utefter arbetets gång. Svetsningen utfördes med skador på stenkrossen som följde. Förelåg principalansvar för stenkrossbolaget?

TR:n och HovR:n ansåg inte att svetsaren varit inlemmad i stenkrossbolagets verksamhet på ett sådant sätt att denne blivit hans arbetsgivare och biföll därför stenkrossbolagets skadeståndsyrkande.

HD: HD kom till samma bedömning som underinstanserna men på en annan grund då underinstansernas grund inte ansågs tillämplig då den avsåg ansvaret mot tredje man. Bedömningen för principalansvaret ska ligga i att det fanns ett kontraktsrättsligt förhållande mellan företagen angående uthyrningen av svetsaren. Även om stenkrossbolaget rent faktiskt ledde arbetet ska de inte ses som arbetsgivare då svetsbolaget vid kontraktbildningen insåg att det skulle bli tal om denna typ av arbetsuppgifter. Arbetsuppgifterna låg inom kontraktet och då svetsaren

---

⁶ Tidsangivelsen är en uppskattning av grävmaskinisten Göran Gunnarsson, Söderslätts Entreprenad AB.

orsakat skador är det att anses som kontraktsbrott av svetsbolaget. Svetsbolaget var därför att ses som arbetsgivare.

Analys av NJA 1992 s. 21

Hur hade utgången blivit om svetsaren hade blivit beordrad att utföra snickeriarbeten eller annan typ av arbete som ligger nära hans egentliga uppgifter? Jag tror att HD hade varit ovillig att göra en vid tolkning av vad som egentligen innefattades i kontraktet. I annat fall hade det varit svårt för uthyrningsbolag att kontrollera sina egna arbetstagare och kunna lita på deras kunskaper om de dessutom skulle ta med i beräkningen att de kunde få utföra närliggande arbetsuppgifter trots att arbetstagaren saknade kunskap och erfarenhet inom det området. Det hade fallit på sin egen orimlighet att hyra ut och ansvara för arbetstagare utanför det område som uthyrningen varit avsedd för.

3 För vem svarar principalen

Enligt 3:1 SkL skall den som har "arbetstagare" i sin tjänst ersätta person- och sakskada som arbetstagaren vållar genom fel eller försummelse i tjänsten. Utöver 3:1 SkL skall principalen också svara för den personkrets som uppräknas i 6:5 SkL.

3.1 3:1 SkL

Vem är då arbetstagare? Någon definition av begreppet arbetstagare finns inte i den arbetsrättsliga lagstiftningen.⁷ I motiven till skadeståndslagen talas det om "det civilrättsliga arbetstagarbegreppet". Det går ut på att en arbetstagare är en person som anlitas för en uppgift och den som anlitar honom har ett tjänsteavtal där mellanhavanden regleras. Till det "civilrättsliga arbetstagarbegreppet" räknas också okontrollerade arbetstagare, arbetstagare som jobbar i hemmet och de flesta beroende arbetstagare. Om anställningen är tillfällig eller varaktig saknar betydelse.⁸ Detta avtal gäller på alla nivåer i företaget.⁹ Undantag i företagsorganisationen är organ, ex VD, som drar på den juridiska personen skadeståndsansvar enligt den allmänna culparegeln i 2:1 SkL. För att anses som arbetstagare nämns ofta att arbetstagaren står under kontroll av eller i subordinationsförhållande till en ansvarig principal. Med subordinationsförhållande menas om principalen enligt avtal har befogenhet att utöva kontroll och arbetsledning över den anlitade.¹⁰ Regeln om principalansvar tillämpas också vid statlig och kommunal verksamhet, såvida skadan inte vållats vid myndighetsutövning. 3:1 SkL gäller alltså när t.ex. byggnadsarbetare eller städare vid statlig eller kommunal verksamhet orsakar skada. Vid myndighetsutövning tillämpas 3:2 SkL.¹¹

3.1.1 Självständiga medhjälpare

Intar skadevällaren en helt oberoende ställning i förhållande till den som gett honom arbetsuppgifterna är inte 3:1 SkL tillämplig. Som huvudregel svarar denne inte för skada vållad av sådana självständiga medhjälpare som t.ex. när entreprenörer eller andra egna företagare fått i uppdrag att utföra arbete eller tjänst för annans räkning. Detta gäller också när skadevällaren är anställd vid ett sådant företag.¹²

---

⁷ Arbetsrätten s. 22.

⁸ Bengtsson, Bertil, Strömbäck, Erland, Skadeståndslagen en Kommentar, Stockholm, s. 75. Se vidare Adlercreutz, Axel, Arbetstagarbegreppet, Stockholm, 1964, samt Schmidt, Folke, Löntagarrätt, Stockholm 1994.

⁹ Prop. 1972 s.471ff.

¹⁰ NJA II s. 621ff.

¹¹ Bengtsson, Strömbäck s 73ff.

¹² Prop 1972:5 s. 478f.

Det förekommer dock undantag från denna princip. Enligt 6:5 SkL skall en del andra kategorier likställas med arbetstagare vid tillämpningen av denna lag, bland dem också uppdragstagare som utför uppdraget under omständigheter liknande dem som förekommer vid anställningsförhållande. Detta är huvudregeln vid skada i avtalsförhållanden, när en kontraktsförpliktelse bryts eller åsidosätts.

3.1.2 Praxis

3.1.2.1 NJA 1941 s. 560

En hyresvärd anlidade Anticimex för borttagande av ohyra i en hyresgästs lägenhet. Anticimex utförde saneringen mot gällande normer med brand och sakskada på hyresgästens egendom som följd. Den anställde ansågs ansvarig för skadan och dömdes till skadestånd enligt bestämmelse i strafflagen. Den anställde saknade medel att betala med varpå hyresgästen riktade talan mot hyresvärden istället.

HD: Hyresvärden ansågs genom hyreskontraktet förpliktigad att hålla lägenheten fri från ohyra och var därför tvungen att anlita Anticimex för saneringen för att kunna fullgöra sina mot hyresgästen upptagna förpliktelser. Därför ansågs hyresvärden ansvarig för skador som uppkommit till följd av bolaget och dess anställdas fel och försummelser.

Analys av NJA 1941 s. 560

Ohyra skall inte finnas i en lägenhet och för lägenhetens skick och standard skall hyresvärden svara. Därför skall hyresvärden ansvara för vidtagna åtgärder som är utförda för att upprätthålla "normal" standard på lägenheten. Hyresvärden ansvarar för självständiga arbetstagare då dessa är anlidade för att uppfylla ett av hyresvärdens åtaganden gentemot hyresgästen d.v.s. man svarar bara för självständiga uppdragstagare då dessa är anlidade för att en redan åtagen avtalsförpliktelse. Hyresvärden och lägenhetsinnehavaren har ett avtal som skall upprätthållas och på samma sätt har hyresvärden och Anticimex ett avtal som skall upprätthållas. I detta fallet kan hyresvärden föra en regresstalan mot Anticimex för att de brutit mot avtalet, men det har dock ingen betydelse för utgången av det aktuella målet.

3.1.2.2 NJA 1943 s. 356

Ett bolag (1) sålde till ett annat bolag (2) en damejeanne saltsyra. Bolag 1 anlidade ett transportföretag för att vidta leveransen till bolag 2:s lokaler. Transportföretagets kusk tappade emellertid saltsyran i bolag 2:s trappuppgång med skador som följd. Bolag 2 var tvungen att hålla sin hyresvärd skadelös för skadorna i trapphuset och man väckte därför talan mot bolag 1 för ersättning som man varit tvungen att betala hyresvärden.

HD: Bolag 1 och 2 har haft ett kontraktsrättsligt förhållande som gör bolag 1 ansvarigt för att leverera damejeannen saltsyra till bolag 2:s lokaler. Därför ansvarar de för den skada som transportföretaget orsakat oavsett om transportföretaget var att ses som självständig medhjälpare eller ej.

Kontrollansvar, t.ex. enligt 27 och 40 §§ KöpL, kan också ses som ett slags ansvar för medhjälpare, här leverantör, och kan tänkas bli aktuellt i vissa liknande situationer. Analogier bör dock användas med försiktighet.¹³

Analys av NJA 1943 s. 356

HD har löst problemet i detta rättsfall på samma sätt som i Anticimex-fallet genom att se till innehållet i kontraktet mellan parterna. Det som innefattas i kontraktet svarar man för oavsett om bolag 1 anlitar ett annat bolag för att fullfölja dess egna förpliktelser.

3.1.2.3 NJA 1965 s. 124

Fråga vid godsbefordran med bil om skyldighet för bortfraktare och av denne anlita åkare att ersätta kroppsskada som vid lossningen tillskyndats lastmottagaren.

Fabrikören Darnell köpte en kantmaskin av maskinbolaget. Maskinen levererades från Göteneds mekaniska verkstad fritt Götened. Genom maskinbolagets förmedling slöts för Darnells räkning avtal om transport av maskinen från Götened till Darnells fabrik i Ljungby. Först transporterades maskinen med AB Godstrafik och Bilspedition till Jönköping där ASG övertog transporten, varför omlastning skedde till den av detta transportföretag anlitate åkeriägaren Karlsson och hans lastbil. När maskinen skulle lastas av deltog Karlsson, Darnell samt två andra medarbetare. Då maskinen ”knuffats” fram till kanten av lastbilen kunde inte de på marken hålla emot den tunga kantmaskinen som därför föll till marken och klämde Darnell med allvarliga skador som följd. Har Karlsson och ASG något ansvar i olyckan då maskinen var på plats men ej lossats?

HD: Det råder ingen tvekan om att det föreligger ett avtal mellan ASG och Darnell om transporten av maskinen. Vidare framgår det också att ASG vidtalat Karlsson att med sin lastbil utföra denna transport. ASG gjorde invändningen att de ej ansvarade för lossningen, men denna invändning har lämnats därhän. Lossningsarbetet skulle utföras av Karlsson och av Darnell samt Darnells medhjälpare. Trots att Darnell ledde arbetet har Karlsson haft sådant ansvar för arbetets bedrivande att han bort tillse att det icke utfördes med risk för olycksfall. Vid lossningen av maskinen då den sköts mot kanten kom maskinen för långt och innan den föll till marken ”stod den och vägde” på kanten. Det hade ålegat Karlsson att i tid avstyra detta eller i vart

---

¹³ Hellner, Johansson avsnitt 9.8.2.

fall varna Darnell för vad som höll på att ske. Genom denna underlåtenhet är Karlsson vållande till olyckan och Darnells skada. Då Karlsson utförde arbete för ASG:s räkning är även ASG ansvarigt för skadan. I och med den befattning som Darnell tagit vid lossningsarbetet måste han anses ha varaktigt i olyckan varför skadeståndet skäligen bör jämkas till hälften av vad som eljest bort utgå.

Analys av NJA 1965 s. 124

HD följer sin tidigare praxis, se ovan, genom att se till det kontraktuella förhållandet mellan parterna. Ännu en gång slår HD fast att om en kontraktspart överlåter sin del av avtalet till en annan part så svarar ändå första parten för de åtaganden som ursprungligen gjorts. I detta fall svarar ASG för Karlsson. Det intressanta i detta fall är att Karlsson blir skadeståndsskyldig p.g.a. underlåtenhet att handla, något som torde vara ovanligt i svensk rätt där det inte föreligger någon räddningsplikt. Vidare är det intressant att konstatera att Darnell ”tagit över” en del av arbetsgivaransvaret då han själv dirigerade arbetet. Jag är övertygad om att han skulle erhållit fullt skadestånd om det var Karlsson som dirigerat arbetet och gett Darnell de uppgifter som senare ledde till hans skada.

3.1.3 Non- Delegable duty

Samma princip som gäller för självständiga medhjälparens vållande gäller också utanför avtalsförhållanden när uppdragsgivaren har en särskild förpliktelse att vidta vissa åtgärder till skydd för utomstående. Ett exempel är när en fastighetsägare anlitar ett företag för att fullgöra skyldigheten att hålla hustak fria från snö och is. Inom engelsk rätt kallas detta för non-delegable duty. Räckvidden av denna princip är dock oklar. Kanske räcker en betydande skaderisk för att motivera en skyldighet av detta slag utan författningsstöd?¹⁴

3.1.4 Skada vållad i tjänsten

En arbetsgivare är inte ansvarig för all skada som en arbetstagare vållar. Skadan skall ha vållats ”i tjänsten”. Det är främst två aspekter som har betydelse för detta, dels hur pass svårt det var att förutse att den anställde skulle handla som han gjorde i samband med arbetet, dels vilka kontrollmöjligheter arbetsledningen haft vid tillfället. Rättsläget är delvis oklart då problemet förvånande sällan blivit aktuellt i rättspraxis, något som delvis kan bero på att personskador tillfogade arbetstagare i regel betalas av trygghetsförsäkringen vid arbetsskada, TFA.¹⁵ Principalansvaret torde i regel inte omfatta handlingar som varken kunnat förutses eller kunnat kontrolleras. Arbetsgivaren får däremot i princip svara för allt som

---

¹⁴ Bengtsson, Strömbäck s. 77. samt Hellner, Johansson s. 165f och Karlgren, Hjalmar, Skadeståndsrätt, Stockholm, 1972, s. 125f.

¹⁵ Hellner, Johansson avsnitt 17.2 och 17.3 med hänvisningar.

arbetstagaren gör i tjänsten och normalt också för allt som händer i arbetsgivarens lokaler under arbetstid, t.ex. vid en kaffepaus eller vid ett toalettbesök. Om arbetstagaren däremot är på arbetsplatsen utanför arbetstid och utför arbete till sig själv svarar inte arbetsgivaren för handlingarna trots att arbetsgivarens maskiner och verktyg används. Vid skada vållad utanför lokalen krävs närmare samband för att 3:1 SkL skall tillämpas. Arbetsgivare svarar för hantverkares oaktsamma handlingar på en tillfällig arbetsplats också när de inte utgör något direkt led i arbetet, förutsatt att handlingarna kan anses ha någorlunda nära samband med arbetet. Om t.ex. en hantverkare i en lägenhet vållar brandskada vid en rökpaus eller hjälper hyresgästen att rymma ut rummet lär 3:1 SkL bli tillämplig. Men inte om t.ex. en snickare ger sig på och utför rörarbeten vilka senare leder till vattenskada. Det måste anses ligga för långt från "närmre samband" då snickare i regel inte har behörighet att utföra rörarbeten. Vad arbetstagaren gör på fritiden får han ansvara för själv även om arbetstagaren använder arbetsgivarens verktyg och utrustning. Vid uppsåtlig skada svarar bara arbetsgivaren för vissa typiska risker i nära samband med skadegörarens arbetsuppgifter.¹⁶

---

¹⁶ Bengtsson, Strömbäck s. 80f.

4 6:5 SkL Personer likställda med arbetstagare

4.1 6:5 SkL

Regeln tillkom år 1975 på lagrådets förslag och innebär att reglerna i 3:1 och 4:1 SkL tillämpas även på andra kategorier än dem som faller under det civilrättsliga arbetstagarbegreppet, allt för att undvika besvärliga gränsfall. I första punkten tar man sikte på värnpliktiga m.fl. och i andra punkten behandlas interner och skolelever. Dessa två kategorier är ointressanta för uppsatsen varför de lämnas därhän. I tredje punkten anges att vid tillämpning av denna lag likställs med arbetstagare den som för annans räkning eljest utför arbete under omständigheter liknande dem som förekommer i anställningsförhållanden. Bestämmelsen är allmänt skriven och blir tillämplig i en mängd olika situationer. Det kan vara tillfälliga sysslor eller uppdrag som visserligen aktualiseras med jämna mellanrum men inte på grund av någon varaktig anställning, t.ex. tillsyn över fastigheter som sker regelbundet. Om uppdragsgivaren överhuvudtaget bestämmer hur arbetet skall utföras och utövar viss kontroll över skadevällaren behöver man inte ta ställning till om denne varit arbetstagare i vanlig mening då ansvar enligt 3:1 ändå föreligger. Liknande gäller vid vederlagsfria tjänster såsom arbetsbyten mellan t.ex. lantbrukare som turas om att hjälpa till vid skördetider eller liknande, eller någorlunda kvalificerade väntjänster såsom hjälp vid husbygge där likväl en yrkesman kunde anlitas. När det gäller mer okomplicerade och vardagliga göromål t.ex. hjälp med gräsklippning, biltvättning, eller disk blir inte regeln tillämplig. Vid de sista uppräknade fallen får skadevällaren ensam svara för sitt handlande.¹⁷

4.2 Praxis

4.2.1 NJA 1981 s. 929

På hösten 1977 var en skötarflicka ute och red Dick J:s häst Mme du Barry i skogen. Under denna ritt skyggade hästen och backade upp på Gunnar H:s bil som stod parkerad, med bucklor och djupa repor på bilens högra framflygel som följd. Skötarflickan hade normalt inte hand om Dick J:s häst men hade skött andra hästar i stallet tidigare och var känd av Dick J som en duktig och ansvarsfull flicka. Anses flickans skötseljobb utgöra arbete under omständigheter liknande dem som förekommer i anställningsförhållande?

---

¹⁷ Bengtsson, Strömbäck s 335ff. samt Bengtsson, Bertil, Svensk rättspraxis, Skadestånd utom kontraktsförhållanden 1980- 1984, Svensk Juristtidning, 1985, s. 653-675.

HD: I målet ansågs utrett att flickan som var ute och red Mme du Barry inte var dess vanliga skötare. Vidare hade Dick J redan tidigare på dagen varit ute och ridit Mme du Barry varför något mer motionsbehov inte förelegat. Ridturen som flickan var ute på ägde rum på hennes egen begäran. Därför kan inte ridturen vara att anses som arbete utfört för Dick J:s räkning utan snarare vara en i flickans eget intresse företagen nöjesridning. Vid ett sådant förhållande kan flickans arbete inte utgöra ”arbete under omständigheter liknande dem som förekommer i anställningsförhållande”.

Analys av NJA 1981 s. 929

Då detta är det enda rättsfallet än så länge som tar sikte på paragrafen är det lite osäkert hur mycket som jag kan läsa ut av HD:s dom. Jag ser fyra olika händelseförlopp med olika tänkbara utgångar.

Situation 1: Om jag ändrar förhållandena i fallet till att det varit den vanliga skötaren, som normalt tog hand om och red hästen, som red hästen vid tiden för olyckan kommer troligen resultatet bli annorlunda. Hästen har inte varit ute och ridit tidigare på dagen. Således rör det sig om den vanlige skötaren med en oriden häst som är ute för att hästen skall få sin dagliga ridtur. Under denna ridtur sker samma skada som i fallet. Min slutsats är här att det skulle vara att anse som arbete utfört under omständigheter liknande dem i anställningsförhållandet. Jag skulle tro att det varit att anse som arbete trots att betalning inte utgick för själva skötseln då ridturen måste anses som en slags betalning eller vederlag för de tjänster som normalt ingår i skötsel flickors arbetsuppgifter t.ex. mockande, ryktande mm.

Situation 2: Samma förhållanden som ovan, d.v.s. den vanliga skötaren men med skillnaden att Dick J redan ridit hästen. Här ser jag två tänkbara utfall som båda kan anses vara logiska men med övervikt för den ena. Den första är att flickan inte anses utföra arbete. Det enbart p.g.a. att ägaren redan varit ute och ridit hästen och att flickans ridtur då ska ses som en nöjesritt. Behovet av motion har ju då bortfallit för hästen. Problemet med denna lösning som skiljer sig från den andra är att i den denna lösning tar jag hänsyn till flickan och hennes betalning för utförd tjänst. Har eller ska flickan ändå mocka och rykta hästen har hon ju utfört en arbetsuppgift som det normalt skall utgå betalning för. I hennes fall är det ridningen som är betalningen för utförd tjänst vilken hon borde ha rätt till oavsett om hästens ägare ridit hästen eller inte. Problemet är att ridturen både kan ses som en extra, onödvis nöjesridning eller som betalning för utförd tjänst. Enligt HD var nöjesridningen inte att ses som arbete. Men gäller detta även den vanliga skötaren som befinner sig i ett avtalsförhållande med ägaren och därigenom är berättigad till att rida hästen efter utförd tjänst? Rättsläget måste anses oklart i detta fall. Trots det anser jag att skötaren skall anses ha utfört arbete enligt 6:5 3p SkL. Som grund för det ligger hästägarens och skötarens avtalsförhållande där ridningen är lönen. Hon måste anses ha rätt till sin lön enligt det avtal som föreligger dem emellan för utfört arbete oavsett om ägaren går in och rider eller ej. Det vore anmärkningsvärt att ägaren till en häst skulle kunna rida när denne själv behagar och därmed

utesluta skötaren från det sociala skyddsnät som hon annars varit berättigad till. Hon riskerar då att själv bli skadeståndsskyldig enligt vanlig culpabedömning. Att flickan skulle kunna bli kompenserad på annat sätt tar jag inte i beaktande i detta fall. Enligt denna bedömning anser jag att flickan skall vara att likställas med arbetstagare som utför arbete under omständigheter liknande de som förekommer i anställningsförhållande.

Situation 3: I detta fall är det som i det riktiga fallet en annan skötare än den som normalt tar hand om hästen och ägaren har inte varit ute och ridit. Trots att det inte är den vanliga skötaren som rider hästen skulle jag tro att det skall anses som arbete då det inte är tal om någon nöjesridning och att det föreligger ett avtalsförhållande. Antingen anses avtalsförhållandet grunda sig på den vanliga skötarens avtal med ägaren som den tillfälliga skötaren "går in i" och därmed utför de arbetsuppgifter och erhåller den belöning som regleras i avtalet eller att den nya skötaren har ett eget avtal om skötsel och ridning för en gång. Hästen är i behov av motionen och skötaren skall erhålla sin belöning för utfört arbete. Det torde inte ha någon inverkan på bedömningen om det är den vanliga skötaren eller ej då den tillfälliga skötaren faktiskt utför samma arbetsuppgifter som den vanliga skötaren. I detta fall skall det således vara att ses som utfört arbete under omständigheter liknande dem som förekommer i anställningsförhållande.

Situation 4: Det är den situation som är i rättsfallet med en annan skötare och där ägaren redan har motionerat hästen tidigare. Jag menar att det HD har sagt låter rimligt och vettigt. Däremot tycker jag att flickans arbetsinsats kommer i skymundan med denna lösning. HD har enligt min mening antingen glömt bort att flickan utför ett arbete som hon rimligen bör få något för, ridning, eller ser HD kanske själva mockningen och rykningen som belöning i sig? Frågan är om inte alla de tusentals skötarflickor runt om i landet skulle hålla med om att det är mockningen och rykningen som är ett arbete och ridningen som skall ses som belöning detta arbete. Jag tycker att denna situation går ihop med situation 2. Att det är en annan skötare än den normala anser jag sakna betydelse.

Att båda lösningarna är rimliga, d.v.s. den lösning HD valt och den som jag ovan i viss mån lutar åt gör det hela mer komplicerat och egentligen kan man kanske inte dra för stora juridiska slutsatser av rättsfallet. En slutsats utifrån HD:s ställningstagande som kan göras är i alla fall att dubbelarbete och "nöjesarbete" inte kan göra att personer blir att ses som arbetstagare enligt 6:5 3p SkL. Tyvärr lämnas därmed över problemet att definiera vad som är dubbelarbete och "nöjesarbete" till rättsordningen. Att rida en häst två gånger en dag står klart att det är dubbelarbete, men hur är fallet om det istället kanske varit en tävlingshäst som mycket väl skulle kunna tänkas ridas två gånger per dag trots att den inte behövde det?

4.3 Övriga som omfattas

Även funktionärer hos en idrottsförening kan vara att ses som arbetstagare hos föreningen, i alla fall vid mer organiserade arrangemang.¹⁸ Svea Hovrätt har i sitt remissyttrande ställt sig mer frågande till detta synsätt. Det beror till stor del på att Svea Hovrätt anser att det är fråga om en fritidssysselsättning som mestadels bedrivs under tämligen lösa organisationsformer och att arrangören inte kan anses ha en sådan tillsynsplikt att utomobligatoriskt principalansvar är motiverat. Däremot om en idrottsförening för att stärka föreningens finanser ordnar en tillställning, i någorlunda fasta organisationsformer, och därvid anlitar frivilliga krafter som funktionärer ligger det nära till hands att se dessa som arbetstagare och att ålägga föreningen principalansvar. Så blir inte fallet om exempelvis en villaförening arrangerar lekar på midsommarafton och vissa hjälpsamma föräldrar ställer upp som ”funktionärer”.¹⁹ Vidare nämns i motiven att när flera personer bildar ett varaktigt arbetslag och när enkelt bolag bedriver viss verksamhet; om någon delägare för arbetslagets eller bolagets räkning utför sysslor som normalt brukar anförtros någon eller några underordnade anställda skulle övriga delägare kunna solidariskt åläggas ansvar för skada som de vållar.²⁰ Även en legal ställföreträdare för en juridisk person kan komma att ses som likställd med arbetstagare då denne utför sådant arbete för företagets räkning. Det är emellertid osäkert hur pass stor vikt som skall fästas vid motivuttalandena i denna fråga, inte minst med hänsyn till att sedvanorna i dessa sammanhang kan förändras.²¹

---

¹⁸ Jfr prop. 1972:5 s. 474 f.

¹⁹ NJA II, 1972 .s 624.

²⁰ Prop. 1972:5 s. 475.

²¹ Jfr Hellner-Johansson avsnitt 15.5.2.

5 Arbetstagares skadeståndsansvar

5.1 Allmänt om arbetstagarens skadeståndsansvar

4:1 SkL tillkom vid 1972 års lagstiftning till en följd av att arbetsgivarna fick ett utökat ansvar i samband med införandet av principalansvaret. Före SkL:s tillkomst svarade arbetstagare fullt ut för all skada som denne vållade i tjänsten. Det kvarvarande personliga ansvaret för arbetstagare är närmast att se som ett undantag i och med att positiva starka skäl krävs för ett sådant ansvar. Lagtextens ”synnerliga skäl” är en tydlig markering i denna riktning och att ansvar oftast skall åläggas när preventiva skäl föreligger. Departementschefen försvarade uttrycket med bl.a. att ”omständigheterna i det enskilda fallet tillsammanantagna skall innefatta särskilt starka skäl för att ansvar åläggs”²². Paragrafen är i och för sig dispositiv och kan avtalas bort i t.ex. kollektivavtal. Men då paragrafens innehåll ger uttryck för rådande värderingar på arbetsmarkanden har den i stor utsträckning respekterats. Till följd av detta har avtalsbestämmelser med ett avvikande innehåll ansetts otillbörliga mot arbetstagaren.²³ Ett av de många argument som framfördes för att lindra arbetstagares ansvar är att anställda i regel inte har någon möjlighet att få försäkringsskydd i fråga om skada i yrkes- eller tjänsteutövning. Det är endast vissa få yrkesgrupper som har denna möjlighet, t.ex. läkare och advokater. En arbetsgivare kan däremot skydda sig mot de flesta riskerna på en arbetsplats genom försäkring. På det sättet kan arbetstagarna omfattas av försäkring för de skador som de vållar. Dessa försäkringar som de flesta arbetsgivare har skyddar också arbetstagarna vid regresskrav från försäkringsbolag, då kravet oftast ogillas eller sätts ned med stöd av 4:1 SkL. Vid fråga om personskada är ersättningsanordningen genom socialförsäkring, trygghetsförsäkring, TFA m.m. numera så heltäckande att något utrymme för skadestånd enligt SkL ofta inte finns.²⁴

5.2 Tillämpning av 4:1 SkL

Paragrafen 4:1 SkL blir tillämplig på alla typer av skada som nämns i 2:1-3 SkL. Paragrafen är mer vidsträckt än så då den även omfattar ren förmögenhetsskada som föreligger på grund av avtalsförhållanden eller speciallagstiftning och detta trots att skadan inte vållats genom brott.²⁵ Det har hänt att arbetsgivare i t.ex. kontraktsförhållanden blivit

²² Prop 1972:5 s 642..

²³ Prop. 1972:5 s. 561 samt Hellner, Johansson 15.5.3.

²⁴ Bengtsson, Strömbäck s. 120 f.

²⁵ Prop. 1972:5 s. 557 samt 638 f. och 652 f.

skadeståndsskyldig gentemot sin medkontrahent på grund av fel eller försummelse av sina arbetstagare. Även när arbetsgivaren ansvarar enligt särskild lagstiftning om principalansvar eller striktansvar, t.ex. järnvägstrafiklagen (1985:192) skyddas vållande arbetstagare av 4:1 SkL.²⁶ Detta gäller inte om det är arbetstagaren som är den personligt strikt ansvarige, t.ex. för hund som används i tjänsten.²⁷

5.2.1 Arbetstagaren krävs av arbetsgivaren

Det finns i stort sett två fall som uppstår vid krav av arbetsgivare. I det första har arbetsgivaren enligt reglerna om principalansvar betalt skadestånd till tredje man varefter han har kräver igen skadeståndet av den skadevållande arbetstagaren vad han för denne utgivit i skadestånd, arbetstagares regressansvar mot arbetsgivare. I det andra fallet har arbetstagaren vållat arbetsgivaren skada, arbetstagarens direkta skadestånd mot arbetsgivaren.

5.2.1.1 Arbetstagares regressansvar mot arbetsgivare.

I detta fall rör det sig om skada som en arbetstagare vållar en kollega, en kund, en person som passerar förbi arbetsplatsen eller liknande skadefall. Den skadelidande vänder sig då i normala fall mot arbetsgivaren och kräver ersättning genom 3:1 SkL eller någon annan skadeståndsgrund, t.ex. avtalsbestämmelse, eller en regel i speciallagstiftning enligt vilken arbetsgivaren är ansvarig oberoende av eget vållande.²⁸ Huvudregeln är att det arbetsgivaren utgivit i skadestånd skall stanna på honom. T.ex. en arbetstagare på en bensinstation råkar av misstag släppa ut ett mindre parti olja som rinner ner på en cykelbana där en cyklist kommer till skada till följd av den utspillda oljan. Normalt slarv av denna typ som är en engångsföreteelse torde inte leda till skadeståndsansvar för arbetstagaren.²⁹

Enligt paragrafens rekvisit är det en rad förhållanden som det skall tas hänsyn till vid bedömningen.

Handlingens beskaffenhet. Här är det i främsta rummet graden av vållande som beaktas. Vid uppsåtligt handlande och grov vårdslöshet blir bedömningen strängare. Det är framför allt preventiva skäl som talar för detta. Men inte ens i alla dessa sammanhang är det självklart att arbetstagaren skall svara för all skada som denne vållat. Nedsättning av skadeståndet kan tänkas om handlingen har medfört avsevärt mer omfattande skador än arbetstagaren hade kunnat räkna med och fullt ansvar skulle bli oskäligt betungande. En förutsättning för nedsättning är att preventionskraven inte

---

²⁶ Hellner, Johansson 15.5 nämns också exempel på en lag enligt vilken arbetsgivaren inte ansvarar alls men 4:1 ändå gäller, 20 § atomansvarighetslagen (1968:45).

²⁷ Bengtsson, Strömbäck s. 121.

²⁸ Se exempelvis järnvägstrafiklagen (1985:192), 1§ lag ang. ansvarighet för skada i följd av luftfart (1922:238).

²⁹ Bengtsson, Strömbäck s. 122.

åsidosätts. Vid prövning av handlingens beskaffenhet skall också beaktas om personen anförtrotts någon speciell uppgift men svikit ett givet förtroende. Här kan det bli tal om att ta mindre hänsyn till arbetstagaren om denne varit försumlig i den speciellt anförtrodda uppgiften.³⁰

Brottslighet. Trots att en brottslig handling har företagits hindrar inte det att man prövar om skadeståndsansvar skall komma i fråga för arbetstagaren. I vissa fall är det befogat att sätta ned skadeståndet trots det brottsliga förfarandet. Ex. en tjänsteman i ett företag medverkar av vårdslöshet i ett galdenärsbrott för vilket företagets högsta ledning i första hand skall svara, t.ex. bokföringsbrott och eller vårdslöshet mot borgenärer. I dessa fall är jämkning i hög grad skäligt för att inte arbetstagaren skall åläggas ett skadestånd som inte står i proportion till hans försummelse.³¹

Arbetstagarens ställning. Principen vid beaktande av arbetstagarens ställning är att man ser allvarigare på en arbetstagare ju mer betydelsefull hans position är. T.ex. ser man allvarigare på försummelse från någon som tillhör drifts- eller arbetsledningen i ett företag. Om en verkmästare genom fel eller försummelse vållar andra anställda skada anses det troligen strängare än om skada vållats av någon utan ledande funktioner.³² Ibland har arbetstagaren större inflytande än arbetsgivaren. Det kan förekomma om arbetstagaren är specialist inom ett visst område. Arbetsgivaren rättar sig då kanske efter de anvisningar som den högt specialiserade arbetstagaren påpekar. Om skada uppkommer till följd av att arbetsgivaren följt dessa anvisningar kan det vara mer naturligt att en sådan arbetstagare får bära ett större ansvar än vad som följer av paragrafens huvudprincip.³³

Övriga omständigheter. Till dessa omständigheter hör främst parternas ekonomiska förhållanden. Vid bestämmande av regressansvarets omfattning kan man enligt propositionen ta viss hänsyn till arbetstagarens löneförmåner och hans ekonomi i övrigt. Ibland kan det vara det omvända förhållandet vilket oftast sker vid s.k. icke ekonomisk verksamhet, d.v.s. när arbetstagaren har starkare ställning än arbetsgivaren. Vid dessa fall får ibland arbetstagaren bära en större del av skadeståndet än som annars skulle ha blivit fallet. Likaså är i fallet, om en privatperson bara tillfälligt anlitat arbetskraft, skälen för att arbetsgivaren skall bära skaderisken inte heller så starka, t.ex. då en tillfälligt anlitad barnvakt vållar en familj skada.³⁴

Ren förmögenhetsskada. Vid ren förmögenhetsskada skall de behandlade regressituationerna tillämpas på samma sätt som ovan. Om skadan åsamkats genom brott rör det sig vanligen om uppsåtliga handlingar och synnerliga skäl för skadeståndsansvar föreligger vanligen.³⁵

---

³⁰ Bengtsson, Strömbäck s. 122f.

³¹ Prop. 1972:5 s. 413.

³² NJA 1986 s. 702. Anställd, tillika firmatecknare och styrelseledamot i ett bolag fick utge fullt skadestånd för kränkning av upphovsrätt.

³³ Bengtsson, Strömbäck s. 123.

³⁴ Bengtsson, Strömbäck s. 124.

³⁵ Prop. 1972:5 s. 558f.

5.2.1.2 Arbetstagarens direkta skadeståndsansvar mot arbetsgivaren

Arbetstagaren vållar arbetsgivaren skada, d.v.s. arbetsgivaren åsamkas en direkt förlust som vanligtvis inte ersätts av någon ansvarsförsäkring. 4:1 SkL skall i fall av detta slag användas i huvudsak på samma sätt som vid arbetstagarens regressansvar mot arbetsgivaren. Det skall tas hänsyn till *handlingens beskaffenhet, arbetstagarens ställning och övriga omständigheter*.³⁶

Preventiva skäl kan dock motivera en strängare prövning främst när det gäller skador på arbetsgivarens egendom. Vidare om arbetstagaren har åsidosatt centrala förpliktelser i tjänsteavtalet kan också det motivera en strängare syn.³⁷

Vidare enligt propositionen är det möjligt att när arbetstagare och arbetsgivare arbetar tillsammans under likartade förhållanden att arbetstagaren får bära ett visst ansvar då han vållar arbetsgivaren personskada. Vid skador på egendom som arbetstagaren fått med redovisningsskyldighet talar preventiva skäl för strängare ansvar, vilket torde leda till minskade skador och stölder på arbetsplatser. Vid lagens tillkomst tänkte man mycket på detta och att en strängare bedömning av arbetstagares ansvar vid bristande redovisning av anförtrodda medel, vid grovt vårdslöst hanterande av verktyg m.m. och liknande förfaranden.

Departementschefen ansåg att 4:1 SkL också är tillämplig vid redogörandeansvar såvida inte avvikande föreskrifter finns. ”Den omständigheten att en redogörare intar en särskild förtroendeställning beträffande förvaltningen av de medel som han har hand om bör ofta – i förening med de övriga förhållanden under vilka en brist i redovisningen uppkommer – föranleda fullt eller jämkat skadestånd”.³⁸

Vid prövning av anspråk från arbetsgivaren skall arbetstagarens ekonomiska förhållanden beaktas. Det som krävs av arbetstagaren skall vara anpassat till hans betalningsförmåga. Även vid skada på anförtrodd egendom är avsikten att prövningen av skadeståndets omfattning skall vara restriktiv. Det skall beaktas att arbetstagaren i normala fall saknar möjlighet att försäkra sitt ansvar. Finns det däremot försäkring på arbetsgivarsidan som täcker skadorna skall regress mot arbetstagaren endast undantagsvis förekomma, och då t.ex. vid uppsåt eller vid grov vårdslöshet.

---

³⁶ Bengtsson, Strömbäck s. 125.

³⁷ Prop. 1972:5 s. 560f, samt lagrådets överväganden s. 652f.

³⁸ Bengtsson, Strömbäck s. 126.

5.3 Praxis

5.3.1 NJA 1981 s. 302 1

Frågan är om en fanjunkare genom att lämna en dyr och stöldbegärlig radiostation, värd ca 2 200 kronor, under två timmar i en olåst bil blivit ersättningsskyldig enligt 4:1 SkL?

HD: I likhet med underinstanserna finner också HD att fanjunkaren gjort sig skyldig till tjänstefel. Huruvida han skall bli ersättningsskyldig enligt 4:1 SkL skall frågan bedömas utifrån en rad rekvisit. En arbetstagarare är ansvarig för skada som han vållar genom fel eller försummelse i tjänsten endast i den mån synnerliga skäl föreligger med hänsyn till handlingens beskaffenhet, arbetstagararens ställning, den skadelidandes intresse och övriga omständigheter.

HD anser att fanjunkaren varit anmärkningsvärt oaktsam när han lämnade den stöldbegärliga och dyrbara radiostationen under så lång tid i en olåst och obevakad bil. Det skall även påpekas att fanjunkaren vid tillfället tjänstgjorde som vaktchef med uppgift att förhindra skador av ifrågavarande slag. Vid en samlad bedömning får synnerliga skäl anses föreligga att ålägga fanjunkaren skadeståndsskyldighet och därmed ersätta radiostationens värde.

Analys av NJA 1981 s. 302 I

Utgången i domen är föga uppseendeväckande eller otänkbar. Den stämmer väl överens med vad som skrivits ovan. Då jag själv gått igenom rekvisiten och tagit de olika rekvisiten i beaktande såsom *handlingens beskaffenhet*, *arbetstagararens ställning* och *övriga omständigheter* finner jag att HD:s dom är korrekt. Det finns i stort sett ingenting som jag finner konstigt eller beaktansvärt utom möjligen hänsyn till arbetstagararens ekonomiska ställning. Mitt påpekande grundar sig förmodligen på min okunskap angående lönenivån för fanjunkare år 1981. Det jag tänker på är att fanjunkaren möjligen fick betala lite väl mycket i förhållande till hans ekonomiska förmåga då han tvingades ersätta hela radiostationens, värd ca 2 200 kronor. HD har inte alls tagit upp den bedömningen i domen varför jag inte heller kan vara säker på huruvida det är korrekt eller inte. HD pekar också starkt på fanjunkarens arbetsuppgifter, att bl.a. förhindra skador av ifrågavarande slag, som någonting som föranleder en strängare bedömning.

5.3.2 AD 2002 nr 1

En inköpsansvarig hos ett företag som tillverkar detaljer till mikrovågsugnar hade som arbetsuppgift att göra inköp hos underleverantörer. En av ordena från en specifik underleverantör ansågs av företaget vara onyttig. Den inköpsansvarige arbetstagararen hade inte gjort prisjämförelser med andra

underleverantörer och istället uppsåtligt gynnat underleverantören för en framtida anställning. Skadan ansågs uppgå till 402 000 kronor.

AD: Arbetsdomstolen fann att inköparen varit försumlig vid endast detta tillfälle. Han hade inte heller någon chefsposition trots att han var ansvarig för inköpen. Han hade däremot en förtroendeställning och gjorde inköp för 35 miljoner kronor om året. Företaget som årligen har en omsättning på drygt 73 miljoner kronor kunde inte sägas ha något särskilt intresse att få ersättning för en skada som en anställd orsakat i arbetet. AD fann att omständigheterna inte entydigt och med säkerhet talade för skadestånds ansvar och ogillade därmed företagets talan.

Analys av AD 2002 nr 1

Jag anser domen vara rimlig och förnuftig. Dock menar jag mig kunna ana en viss ”knäpp på näsan” åt Termoregulator AB för hur de har utvecklat sin talan angående bolagets skada. På sid 32 i domen skriver AD följande.

”När det gäller den skadelidandes, dvs. bolagets, intresse kan konstateras att detta inte närmare har utvecklats av bolaget. I målet är upplyst att bolaget vid den i målet aktuella tidpunkten hade cirka 70 anställda och en omsättning på cirka 73 miljoner kronor. Bolaget kan mot denna bakgrund inte sägas ha något särskilt starkt intresse av att få ersättning för en av en anställd i arbetet orsakad skada.”

Skadans omfattning innebär endast en liten del av bolagets totala omsättning, men hade varit tämligen betungande för den anställde att själv stå för. Trots detta tror jag att AD hade kunnat tänka sig att komma till ett något annat domslut om bolaget visat vilken skada de lidit och vad denna skada inneburit för bolaget trots den ringa delen sett i procent i förhållande till den totala årsomsättningen. Det troligaste hade antagligen varit att det blivit tal om någon form av jämkat skadestånd sett till den anställdes lönevillkor m.m.. Vidare anser AD att den anställde lämnat ”förklaringar som man inte kan bortse ifrån” vid bedömningen av om synnerliga skäl skall anses föreligga. Jag får även en känsla här av att de inte är nöjda med den bevisning som företaget har lagt fram som stöd för sin talan, att bolaget varit nonchalant vid bevisningen av synnerliga skäl och skadan de lidit.

6 Analys

6.1 De tre hänsynstagandena

För att förstå och tillämpa det svenska principalansvaret har jag valt att sätta upp tre hänsynstaganden som alla påverkar varandra för att få förståelse över hur principalansvaret fungerar. Dessa tre hänsynstaganden är ett ekonomiskt hänsynstagande, ett socialt hänsynstagande samt ett hänsynstagande bestående av avtalsfrihet och förtroende. De ekonomiska och sociala hänsynstagandena är de som väger tyngst och det är i dessa som principalansvaret har sin grund medan hänsynstagandet om avtalsfrihet och förtroende är en följd vår tids rättsutveckling. Jag skall i min analys förklara varför jag valt att sätta upp dessa hänsynstaganden och hur de samverkar med varandra.

6.1.1 Det ekonomiska hänsynstagandet

Det ekonomiska hänsynstagandet har sin grund i rättsekonomin, nämligen att placera en kostnad på den part som till lägst kostnad kan förebygga skador. Detta kallas kostnadsminimering och samspelar med tankarna bakom prevention. Resonemang runt vem som lättast kan bära en risk samspelar med riskfördelning. Vid införandet av principalansvaret ansågs det vara svårt att motivera arbetsgivarna att stå för kostnader som de själva inte vållat. Det ansågs strida mot modern rättsuppfattning. Före principalansvarets införande sågs arbetsgivaren och arbetstagaren som två olika individer, men efter införandet har de kommit att beaktas som en enhet gentemot den som drabbats av en skada varför de också skall bära kostnaden tillsammans. Synsättet med de båda parterna som en enhet gör att det kan motiveras att principalansvaret blir ett medel för att placera kostnader som sker till följd av en verksamhet hos den parten som har störst möjlighet att påverka verksamheten, arbetsgivaren. Då det är arbetsgivaren som leder och fördelar arbetet skall denne också stå för kostnader som uppkommer till följd av dennes verksamhet. Detta synsätt stämmer inte helt ihop med rättsekonomiska principer då principalansvaret tjänar riskfördelningsändamålet, som dock kan motverka en optimal prevention. Strikt rättsekonomiskt vore det bättre att lägga dessa kostnader på arbetstagarna då det är dessa som faktiskt lättast kan värja sig mot dessa kostnader då det är arbetstagarna som utför arbetet där skadorna och därmed kostnaderna uppkommer. Att principalansvaret inte fått denna utformning beror på att det inte bara är rättsekonomin som ligger till grund utan även andra variabler måste beaktas däribland ett socialt hänsynstagande. Syftet bakom skadeståndsrätten är att risker skall läggas på den part som lättast kan bära dem. Därför skall allvarliga skador läggas på någon som kan sprida dem över en stor personkrets. Arbetsgivaren är allt som oftast en person med denna egenskap. Efter att principalansvaret infördes har risken

förflyttats från arbetstagaren till arbetsgivaren, vilket är en förändring som är positiv från riskfördelningssynpunkt. Med beaktande av detta samt andra hänsynstaganden har principalansvaret fått utformningen av att arbetsgivare och arbetstagare skall ses som en enhet. Arbetsgivaren kan på detta sätt integrera dessa kostnader i verksamheten och på det sättet ta med dessa vid prissättning och på så sätt "lägga över" kostnaderna på kunden i slutändan. Denna konstruktion av principalansvaret leder till att arbetstagaren försöker effektivisera och förbättra hela verksamheten avseende säkerhetsrutiner och kunskap hos arbetstagarna. En säker och välutbildad verksamhet leder i slutändan till mer pengar då arbetsgivaren slipper betala skadestånd för vad arbetstagarna gör i tjänsten. På detta sätt ökas värdet av att ha välutbildad personal med säkerhetstänkande vilket gör arbetstagarna mer värda då arbetsgivaren är tvungen att investera i dessa. På detta sätt kommer arbetsgivaren att väga nyttan av att vidta t.ex. en skyddsåtgärd mot kostnaden som kan komma att drabba denne då dessa åtgärder inte vidtagits och arbetstagarna begår misstag.

En annan viktig aspekt i motiveringen till fördelning av kostnader inom principalansvaret är att en arbetsgivare har möjlighet att försäkra sig mot kostnader som drabbar denne inom ramen för verksamheten. Denna möjlighet till ansvarsförsäkring är mer begränsad för arbetstagare varför ett personligt skadeståndsansvar för en arbetstagare skulle bli oskäligt betungande och i de fall och överksamma att döma ut då arbetstagaren saknat medel att betala med.

Om arbetstagaren hade varit tvungen att svara för allt som en arbetstagare gjorde skulle detta leda till ett incitamentsproblem, moral hazard, d.v.s. arbetstagaren hade inte behövt ta ansvar för sina handlingar om arbetsgivaren fick stå för kostnaden varje gång³⁹. Som motvikt till detta finns 4:1 SkL. 4:1 SkL kan ses som en preventionstanke för arbetstagarna då de vet om att de kan själva bli drabbade. I realiteten förefaller denna preventiva tanke ganska låg då det skall tillräckligt starka skäl för att ålägga en arbetstagare skadeståndsansvar inom tjänsten.⁴⁰ Paragrafen är i och för sig dispositiv och kan avtalas bort i kollektivavtal men då paragrafens innehåll ger uttryck för rådande värderingar på arbetsmarknaden har den i stor utsträckning respekterats.

Inom det ekonomiska hänsynstagandet anser jag också att avgränsningarna inom principalansvaret ligger, både avseende de som omfattas via 3:1 SkL och de i 6:5 3p SkL. I stort sett omfattas alla av principalansvaret som utför arbete för någon med ekonomiska intressen. Det kan dock diskuteras om NJA 1981 s. 929 har något med ekonomiskt förhållande att göra, men jag anser det.⁴¹

---

³⁹ Rättsekonomi, En introduktion s. 87, 188.

⁴⁰ Se NJA 1981 s. 302 1 och AD 2002 nr 1.

⁴¹ Se NJA 1981s. 929 i denna uppsats s. 14ff.

6.1.2 Det sociala hänsynstagandet

Det sociala hänsynstagandet har som jag ser det två olika aspekter som båda hänger ihop med det ekonomiska hänsynstagandet. Det första handlar om att trygga *skadelidandes ersättningsanspråk* vid utomobligatoriskt skadestånd, och det andra om att förebygga att en skadevällande arbetstagare ruineras och att på så sätt *arbetstagarens sociala liv* slås sönder och samman.

Skadelidandes ersättningsanspråk. Detta hänsynstagande gäller vid utomobligatoriskt skadestånd. Här gäller det att säkra den skadelidandes ersättningsanspråk genom att se till att skadevällaren har det kapital som krävs för att ersätta den uppkomna skadan. Före principalansvarets införande var det svårare att få ut ersättning då det var arbetstagarna själva som skulle betala. I och med införandet av principalansvaret lade man över betalningsansvaret på arbetsgivaren som i normalfallet har långt mycket större möjligheter att betala än en vanlig arbetstagare. Självklart förekommer det små verksamheter där arbetsgivaren inte har något större kapital eller betalningsförmåga, men i dessa fall spelar försäkringarna en ytterst viktig roll som då garanterar skadelidande ersättningen.

Arbetstagarens sociala liv. Detta hänsynstagande skulle lika gärna kunna vara en del av det ekonomiska hänsynstagandet. Det med anledning av att det handlar om möjligheten att jämka arbetstagares skadestånd till en för denne skälig nivå. Vid skadestånd till arbetsgivaren vägs dessutom nyttan för arbetsgivaren in vid bedömandet av skadeståndets storlek.⁴² Anledningen till att jag sätter arbetstagares jämkningsmöjligheter under det sociala kriteriet istället för det ekonomiska är att jag anser att det inte i första hand handlar om pengar utan om att skydda en svagare part såsom arbetstagare. Det är troligen samma synsätt som går som en röd tråd genom den svenska rätten avseende ”skyddslagstiftning”, Tänker närmast på t.ex. hyreslagstiftning och arbetslagstiftning.

6.1.3 Avtalsfrihet och förtroende

Hänsynstagandet avtalsfrihet anser jag inte väga lika tungt som det ekonomiska och det sociala hänsynstagandet. Det ekonomiska och sociala hänsynstagandet är djupt rotade inom samhällsordningen både avseende moral och grundläggande värderingar medan hänsynstagandet avtalsfrihet och förtroende är en rättsutveckling på området.

Rättsutvecklingen har främst kommit genom HD:s praxis. Med avtalsfrihet menar jag inte i första hand möjligheten att avtala bort 4:1 SkL utan att avtal binder en till ens antaganden trots att man anlitat annan för att genomföra dessa eller delar av dessa. En rad rättsfall visar i en klar och tydlig riktning att man inte kan ”skylla” på nästa part utan man ansvarar även för denna

---

⁴² Se AD 2002 nr 1.

part gentemot sin avtalsmotpart.⁴³ Avtalsfrihet råder det däremot inte mellan arbetsgivare och arbetstagare angående reglerna om principalansvar. Principalansvaret går inte att avtala bort. Vid dessa fall får man helt enkelt föra en regresstalan tillbaka mot den anlitate parten i efterhand. En del av det sociala kriteriet kommer också in här då det i första hand handlar om att skydda den skadelidande parten.

Hänsynstagandet förtroende är också en följd av rättsutvecklingen på området. Detta hänsynstagande syns tydligast i rättspraxis och inom doktrinen och är inte lika djupt förankrat i samhällsordningen och moralen. Jag skulle dock anta att kriteriet trots allt förefaller vara både logiskt och naturligt för lekmän.

Förtroende hänsynstagandet blir aktuellt främst vid förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare. Vid skadeståndstalan mot arbetstagaren bedöms arbetstagarens handlingar allvarigare beroende på vilken ställning arbetstagaren har inom verksamheten. Huvudregeln kan sägas vara: högre ställning hårdare ansvar. Detta stämmer dock inte fullt ut då t.ex. specialister inom företag inte behöver ha speciellt hög ställning för att ändå ha ett stort förtroende och därmed ha en stor påverkan på beslutsfattarna. Bara för att det finns ett förtroendeförhållande till arbetstagaren innebär det inte automatiskt att denne skall åläggas ett högt skadestånd direkt.⁴⁴ Skulle däremot en arbetstagare missköta en direkt viktig del i ett anställningsförhållande och personen fått denna uppgift med förtroende att sköta den tycks en hårdare bedömning vara motiverad.⁴⁵

Förtroende tycks inte inverka lika mycket med de övriga hänsynstagandena, vilka kan anses ha en mer nära samhörighet. Förklaringen tycks ligga i att förtroende mer tycks gälla inom en verksamhet medan de andra hänsynstagandena rör förhållande till utomstående. I detta sammanhang kan förtroendehänsynstagandet verka mindre viktigt, men sett inom en verksamhet anser jag det vara den starkast generella grundregeln.

---

⁴³ Se NJA 1941 s. 560, NJA 1943 s. 356, NJA 1965s.124 och NJA 1992 s.21.

⁴⁴ Se AD 2002 nr 1.

⁴⁵ NJA 1981 s. 301 1.

Käll- och Litteraturförteckning

Offentligt tryck

SOU 1964:31 "Skadestånd II, Arbetsgivares och arbetsgivarers skadeståndsansvar m.m."

Prop. 1972:5 "Kungl. Maj:ts proposition med förslag till skadeståndslag m.m."

NJA II 1972 s. 553

Litteratur

Adlercreutz, Axel, Arbetstagarbegreppet, Stockholm 1964.

Bengtsson, Bertil, Strömbäck Erland, "Skadeståndslagen- En kommentar", Stockholm 2002.

Dahlman, Christian, Glader, Marcus, Reidhav, David, "Rättsekonomi en introduktion" Lund 2002.

Hellner, Jan, Johansson Svante, "Skadeståndsrätt", 6:e upplagan, Stockholm 2000.

Karlgren, Hjalmar, Skadeståndsrätt, Stockholm 1972.

Nordensson, Ulf, Festskrift till Bertil Bengtsson, Stockholm 1993.

Schmidt, Folke, Löntagarrätt, Stockholm 1994.

Siegman, Tore, "Arbetsrätten", andra upplagan, Stockholm 1998.

Artiklar

Bengtsson, Bertil, Svensk rättspraxis, Skadestånd utom kontraktsförhållanden 1980- 1984, Svensk Juristtidning 1985.

Rättsfallsförteckning

AD 2002 nr. 1

NJA 1941 s. 560

NJA 1943 s. 356

NJA 1965 s. 124

NJA 1981 s. 301

NJA 1981 s. 302

NJA 1981 s. 929

NJA 1986 s. 702

NJA 1992 s. 21